

RODNO OSVIJEŠTENA POLITIKA U OBRAZOVANJU

Preporuka CM/Rec(2007)13 i Memorandum s objašnjenjima

Biblioteka DNA

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

RODNO OSVIJEŠTENA POLITIKA U OBRAZOVANJU

Preporuka CM/Rec(2007)13
prihvaćena od strane Odbora ministara/ministrice
Vijeća Europe 10. listopada 2007. godine i Memorandum s objašnjenjima

Izdavač:

Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH
Mesnička 23, 10 000 Zagreb

Urednica:

mr. sc. Helena Štimac Radin

Prijevod:

Vinka Komesar Rajković

Lektura i korektura:

mr. sc. Milvija Gulešić Machata

Grafičko oblikovanje naslovnice, priprema i tisak:

Intergrafika TTŽ d.o.o.

Naklada: 5 000 primjeraka

Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova, 2010.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 731735

ISBN 978-953-7574-08-6

Naslov izvornika: Recommendation CM/Rec (2007) 13 adopted by the
Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on
gender mainstreaming in education and explanatory memorandum

1. Preporuka CM/Rec(2007)13 prihvaćena je od strane Odbora ministara/ministrica Vijeća Europe 10. listopada 2007. godine prema prijedlogu Upravnog odbora za obrazovanje (CDED) koji je podržan od strane Upravnog odbora za ravnopravnost žena i muškaraca (CDEG).
2. Ova publikacija sadrži tekst Preporuke CM/Rec(2007)13 i pripadajući Memorandum s objašnjenjima.

Preporuka CM/Rec(2007)13 Odbora ministara/ministrice državama članicama o rodno osviještenoj politici u obrazovanju

*(Prihvaćeno od strane Odbora ministara/ ministrice 10. listopada 2007. godine
na 1006. sastanku zamjenika/zamjenice ministara/ministrice)*

Odbor ministara/ministrice temeljem odredbi članka 15.b Statuta Vijeća Europe:

- uzima u obzir da je cilj Vijeća Europe postizanje većega jedinstva među njegovim članicama, te da je taj cilj moguće postići zajedničkim akcijama na kulturnom polju;
- ima na umu Preporuku Rec(2002)12 Odbora ministara/ministrice zemljama članicama o obrazovanju za demokratsko građanstvo, prihvaćenu 16. listopada 2002. godine, u kojoj se ističe da je „obrazovanje za demokratsko građanstvo faktor društvene kohezije, međusobnoga razumijevanja, interkulturnoga i međureligijskoga dijaloga i solidarnosti, da pridonosi promicanju načela ravnopravnosti muškaraca i žena, te da potiče uspostavljanje skladnih i miroljubivih odnosa unutar naroda i između njih, kao i obranu i razvoj demokratskoga društva i kulture“;
- ima na umu Preporuku Rec(2003)3 Odbora ministara/ministrice zemljama članicama o uravnoteženom sudjelovanju žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju, prihvaćenu 12. ožujka 2003. godine, u kojoj se pozivaju države članice da „u školske nastavne planove i programe uvedu obrazovne i odgojne aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti mladih ljudi o ravnopravnosti spolova i njihovu pripremu za demokratsko građanstvo“;
- ima na umu da su europski ministri/ministrice zaduženi za ravnopravnost između žena i muškaraca preporučili, na 4. ministarskoj konferenciji o ravnopravnosti žena i muškaraca (Istanbul, 13. i 14. studenoga 1997), da Upravni odbor za ravnopravnost žena i muškaraca (CDEG) i Upravni odbor za obrazovanje (CDED) rade na zajedničkom projektu „s ciljem promicanja obrazovanja

o ravnopravnosti spolova i nestereotipnoga obrazovanja na svim razinama obrazovnoga sustava“;

- ima na umu Preporuku br. R (98) 14 Odbora ministara/ministrica zemljama članicama Vijeća Europe o rodno osviještenoj politici, koja preporučuje da vlade zemalja članica potiču osobe na razinama odlučivanja na „stvaranje okruženja i omogućavanje uvjeta za primjenu rodno osviještene politike u javnom sektoru“;
- uzima u obzir Deklaraciju europskih ministara/ministrica obrazovanja o glavnoj temi 20. sjednice Stalne konferencije europskih ministara/ministrica obrazovanja o „Obrazovnim politikama za demokratsko građanstvo i društvenu koheziju: izazovi i strategije za Europu“, (Krakow, 15.–17. listopada 2000);
- podsjeća na Deklaraciju europskih ministara/ministrica obrazovanja prihvaćenu na 21. sjednici Stalne konferencije europskih ministara/ministrica obrazovanja o „Interkulturnom obrazovanju u novom europskom kontekstu“ (Atena, 10.–12. studenoga 2003);
- ima na umu sljedeće tekstove prihvaćene od strane Parlamentarne skupštine: Preporuka 1229 (1994) o jednakim pravima muškaraca i žena, i Preporuka 1281 (1995) o ravnopravnosti spolova u obrazovanju;
- ima na umu Europsku povelju Vijeća Europe za demokratsku školu bez nasilja (2003);
- potvrđuje svoju predanost odredbama koje proizlaze iz Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW, 1979), osobito članaka 2., 4. i 10.
- Odbor ministara/ministrica svjestan je da, unatoč činjenici postojanja znatnog broja propisa, na nacionalnoj i međunarodnoj razini, kojima se jamče jednake mogućnosti, unatoč činjenici da se u mnogim zemljama članicama dječaci i djevojčice sve više obrazuju zajedno, te da je sve više žena u obrazovnom sustavu, u našim društvima još uvijek postoje znatne nejednakosti između djevojčica i dječaka, žena i muškaraca, s obzirom na obrazovne i društvene prakse, smjernice u obrazovanju i odabiru zanimanja, osposobljavanju, zapošljavanju, sudjelovanju u društvu općenito i, osobito, u procesima odlučivanja, kao i da te nejednakosti narušavaju ljudska prava i muškaraca i žena, što uključuje i pravo na puno sudjelovanje, kao ravnopravnih partnera, u svim područjima života.

- Odbor je svjestan da te nejednakosti imaju negativan učinak na živote žena i muškaraca te da utječu na naša društva, koja su često zaklinuta za sudjelovanje žena u javnoj areni, kao i za sudjelovanje muškaraca u privatnoj sferi.
- Odbor ministara/ministrica smatra da se demokratska društva trebaju temeljiti na partnerstvu i jednakoj raspodjeli prava i obveza između muškaraca i žena, zadovoljavati njihove potrebe, osiguravati uravnoteženo sudjelovanje u svim područjima života i sva građanska prava svakoj ženi i muškarcu.
- Odbor je svjestan da se reprezentacije ženskosti i muškosti, te modeli za dodjelu društvenih uloga, koji oblikuju naša društva, repliciraju u školama, te da iskorjenjivanje formalne diskriminacije neće biti dovoljno kako bi se osiguralo da školski sustav bude sredstvo *de facto* ravnopravnosti.
- Odbor je također svjestan da stereotipne društvene uloge dodijeljene pojedinomu spolu ograničavaju mogućnosti žena i muškaraca u ostvarivanju njihovih potencijala, da ravnopravnost priziva rodno partnerstvo kao pozitivno i dinamično, kako bi se postigle strukturne promjene na svim razinama i, u konačnici, novi društveni poredak.
- Odbor je zabrinut zbog činjenice da školski i akademski uspjeh koji postižu djevojčice ne vodi automatski uspjehu u smislu prijelaza iz obrazovnog procesa na tržište rada i sudjelovanje u političkom i gospodarskom odlučivanju, a zabrinut je i zbog slabijega školskoga i akademskoga uspjeha dječaka, te njihova lošijega usvajanja društvenih i osobnih vještina.
- Svjestan je i odgovornosti obrazovnoga sustava da obrazuje učenike i učeniце, studente i studentice za aktivno sudjelovanje u različitim vidovima demokratskoga života, bilo političkom, građanskom, društvenom ili kulturnom, i na svim razinama – lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj.
- Odbor ministara/ministrica utvrđuje da nastavnice i nastavnici mogu biti oni koji utječu na održavanje mehanizama odabira koji su utemeljeni na spolu ili, suprotno, biti akteri društvene promjene, te da je nužno uključiti škole i različite sudionike u obrazovnim procesima u promicanje ravnopravnosti spolova.
- Odbor je također svjestan da su obrazovanje i osposobljavanje nastavnika i nastavnica ključni za poticanje i promicanje ravnopravnosti spolova u obrazovanju.
- Svjestan je i činjenice da je u školama neformalna sfera, odnosno skriveni program, važna koliko i formalna sfera u izgradnji identiteta djevojčica i dječaka.

- Odbor je uvjeren da ravnopravnost muškaraca i žena te rodna perspektiva trebaju biti uključeni u sve razine obrazovnog sustava od najranije dobi, kako bi se između djevojčica i dječaka, žena i muškaraca, poticale i njegovale vrijednosti pravde i sudjelovanja nužne za učinkovito i aktivno demokratsko građanstvo i građenje istinskoga partnerstva između muškaraca i žena u javnom i privatnom životu.

Stoga Odbor ministara/ministrica preporučuje vladama zemalja članica da:

- I. revidiraju svoje zakonodavstvo i prakse uzimajući u obzir primjenu strategija i mjera zacrtanih u ovoj Preporuci i njezinu dodatku;
- II. promiču i potiču mjere koje su posebno usmjerene prema provedbi rodno osviještene politike na svim razinama obrazovnog sustava, kao i u obrazovanju nastavnica i nastavnika, kako bi se postigla *de facto* ravnopravnost spolova i poboljšala kvaliteta obrazovanja;
- III. stvaraju mehanizme, u čitavom obrazovnom sustavu, kojima se omogućava promicanje, provedba, nadzor i procjena provođenja rodno osviještene politike u školama;
- IV. izvijeste relevantne političke institucije i javna i privatna tijela, a osobito ministarstva i/ili javne vlasti odgovorne za oblikovanje i primjenu obrazovnih politika na središnjoj, regionalnoj i lokalnoj razini, tijela uprava obrazovnih institucija, lokalne i regionalne vlasti, sindikate i nevladine organizacije o ovoj Preporuci;
- V. prate i ocjenjuju napredak koji proizlazi iz prihvaćanja rodno osviještene politike u školskim ustanovama, i obavještavaju kompetentne upravne odbore o mjerama koje su poduzete i napretku postignutom na ovom polju.

Dodatak Preporuci CM/Rec(2007)13

Definicije

Za svrhu ove Preporuke:

- “rodno osviještena politika” znači: (re)organizacija, unaprjeđivanje, razvoj i evaluacija političkih procesa, na način da je perspektiva ravnopravnosti spolova uključena u sve politike na svim razinama i stupnjevima, od strane aktera uključenih u donošenje političkih odluka;
- “rodni proračun” znači: primjena rodno osviještene politike u procesima planiranja, izrade i korištenja proračuna, točnije, rodno utemeljena procjena proračuna, uključivanje rodne perspektive u sve razine proračunskih procesa i prestrukturiranje prihoda i troškova s ciljem promicanja ravnopravnosti spolova;
- “kvalitetno obrazovanje” znači uzimati u obzir sljedeća tri elementa:
 - usklađivanje rezultata s očekivanjima (osposobljenost za određene ciljeve);
 - poboljšanje i transformacija (fokusiranje na procese);
 - osnaživanje, motivacija i sudjelovanje (fokusiranje na one koji uče);
- “demokratsko građanstvo” znači: usvajanje i korištenje svojih prava, i ispunjavanje obveza u društvu, sudjelovanje u građanskom i političkom životu te poštivanje ljudskih prava, kao i društvenih i kulturnih raznolikosti;
- “demokratska škola” znači: škola u kojoj je upravljanje temeljeno na ljudskim pravima, osnaživanju i uključenosti studenata i studentica, učenika i učenica, zaposlenika/zaposlenica i svih sudionika/sudionica u svim važnim odlukama.

Vlade država članica pozivaju se da razmotre sljedeće mjere s ciljem njihova usvajanja:

Pravni okvir:

1. uključiti načela ravnopravnosti žena i muškaraca u nacionalne zakone o obrazovanju, sa svrhom pružanja jednakih prava i mogućnosti djevojčicama i dječacima

cima u školi, i promicanja *de facto* ravnopravnosti između muškaraca i žena u društvu u cjelini;

2. utvrđivati rodni utjecaj budućih zakona o obrazovanju i, gdje je nužno, revidirati postojeće zakone iz rodne perspektive;

Obrazovne politike i strukture podrške:

3. pokretati posebne programe s ciljem uvođenja strategije rodno osviještene politike u obrazovne politike i škole;

4. izraditi akcijske planove i odrediti sredstva za uvođenje programa rodno osviještene politike, uključujući praćenje provedbe i evaluaciju;

5. proučavati utjecaj obrazovnih politika na djevojčice i dječake, žene i muškarce, pružajući kvalitativne i kvantitativne instrumente za procjenu njihova rodno-ga utjecaja, te koristiti strategiju rodno-ga proračuna za promicanje jednakoga pristupa i korištenja školskih resursa;

6. osigurati da statistike koje izrađuju ministarstva odnosno tijela vlasti zadužena za obrazovanje budu prikazane po pojedinom spolu, i da se redovito objavljuju;

7. osigurati da odbori ili radna tijela uspostavljena od strane ministarstava i tijela vlasti budu po sastavu rodno uravnotežena;

8. organizirati inicijative za podizanje svijesti i/ili edukaciju o temi ravnopravnosti spolova i rodno osviještene politike za zaposlenike/zaposlenice u ministarstvima obrazovanja;

9. pripremati opću dokumentaciju o uključivanju rodne perspektive i dimenzije ravnopravnosti spolova, a osobito o primjerima dobrih praksi, i diseminirati te materijale, *inter alia*, preko internetskih stranica ministarstava obrazovanja i tijela vlasti zaduženih za obrazovanje;

10. pripremati i diseminirati vodiče za škole, nastavnice/nastavnike i one koji izrađuju nastavne programe i planove o uključivanju rodne perspektive i dimenzije ravnopravnosti spolova; školske inspektore/inspektorice učiniti svjesnijima rodno osviještene politike kao elementa u ocjeni rada škola, izrađivati indikatore osiguranja kvalitete i samoocjenjivanja;

11. pružiti nastavnicima/nastavnicama, kao i ostalim zaposlenima u obrazovanju, informacije o međunarodnim sporazumima i smjernicama o ravnopravnosti žena i muškaraca, osobito na polju obrazovanja;

Upravljanje školama i organizacija škola:

12. poticati upravna tijela škola na uvođenje rodno osviještene politike u škole;

13. senzibilizirati roditelje i skrbnike i uključivati ih u aktivnosti škola na uvođenje rodno osviještene politike i ravnopravnosti spolova;

14. ohrabrivati širu obrazovnu zajednicu da prihvati ciljeve i zacrtanu misiju školskih institucija po pitanju rodno osviještene politike, te da igra aktivnu ulogu u primjeni te strategije;

15. promicati uravnoteženu zastupljenost muškaraca i žena na svim razinama obrazovnog procesa, osobito među upraviteljima/upraviteljicama, ravnateljima/ravnateljicama škola;

16. promicati holistički pristup neformalnom i formalnom obrazovanju u školama – pristup koji uključuje programe životnih vještina, koji pokriva ljudska prava, ljudsko dostojanstvo i ravnopravnost spolova, koji razvija samopoštovanje, te potiče na donošenje formiranih odluka, pripremajući na taj način djevojčice i dječake za život u zajednici i obitelji;

17. promicati demokratsku kulturu škole, što uključuje usvajanje obrazovnih praksi osmišljenih s ciljem povećanja sposobnosti djevojčica i dječaka za sudjelovanje i djelovanje, te snalaženje u promjenama i rodnom partnerstvu, kao preduvjetu potpunoga ostvarivanja građanskih prava;

18. poticati uravnoteženo sudjelovanje dječaka i djevojčica u zajedničkim odlukama i upravljanju školskim sustavom, te u izvanškolskim aktivnostima, na primjer, u školskim vijećima, dječjim saborima, forumima i klubovima mladih, studentskim udrugama, zajedničkim izletima, školskim razmjenama, volonterskom radu, sastancima s lokalnim političkim vođama i informativnim kampanjama;

19. poticati lokalne vlasti i relevantne dužnosnike/dužnosnice da podupiru sve renovacijske radove (na sanitarnim prostorijama, smještajnim kapacitetima, itd.) koji su potrebni na školama kako bi mogle prihvatiti i djevojčice i dječake te njihove životne stilove;

Osnovno i kontinuirano obrazovanje i izobrazba za nastavnice i nastavnike i odgajatelje i odgajateljice:

20. promicati podizanje svijesti i edukaciju o ravnopravnosti spolova za sve obrazovno osoblje, a osobito za školske ravnateljice/ravnatelje; izraditi razredna pomoćna sredstva i materijale za edukaciju nastavnica/nastavnika o rodno osviještenoj politici u obrazovanju, te im ih distribuirati;

21. uključivati, u osnovnu i kontinuiranu edukaciju, sadržaje koji omogućavaju nastavnicima/nastavnicama da promišljaju svoj vlastiti identitet, vjerovanja, vrijednosti, predrasude, očekivanja, stavove i predodžbe o ženskosti/mušкости, kao i svoje vlastite prakse u poučavanju; nastavnice/nastavnike treba ohrabrivati da propituju stereotipne stavove i vjerovanja o muškarcima i ženama, koji mogu ometati osobni razvoj dječaka i djevojčica i sprječavati ih u ostvarivanju njihovih punih potencijala;

22. uvoditi perspektivu ravnopravnosti i različitosti te rodnu perspektivu u različita područja osnovne i kontinuirane edukacije nastavnika/nastavnica, a osobito u sljedećim područjima: proizvodnja, reprodukcija i prenošenje znanja; dinamika poučavanja (obrazovni materijali i metode; interakcija i ocjenjivanje) i institucionalna kultura (organizacija školskog dana, prostorno i unutrašnje uređenje škole, rekreativne aktivnosti, poster i obavijesti);

23. poboljšati javnu sliku obrazovne struke i, gdje je potrebno, povećati nastavničke plaće, sa svrhom ohrabivanja, kako muškaraca, tako i žena da se odluče za zanimanje u obrazovanju, osobito na predškolskoj, osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini;

Nastavni programi, školski planovi i programi, predmeti i ispiti:

24. osobitu pozornost posvećivati rodnoj dimenziji u sadržajima školskih programa i razvoju općih planova i programa (posebice za znanstvene i tehničke predmete), te, ako je potrebno, revidirati planove i programe;

25. vrednovati položaj žena u školskim planovima i programima te u različitim disciplinama, i isticati njihovo iskustvo i doprinos u području koje se poučava;

26. u izradi planova i programa voditi računa o interesima i sklonostima djevojčica i dječaka s obzirom na stilove učenja i poučavanja, sa svrhom poticanja

školskoga i akademskoga uspjeha i širenja mogućnosti izbora u obrazovanju i odabiru zanimanja;

27. gdje je potrebno, obrazovanje za privatni život učiniti dijelom školskih planova i programa, kako bi se dječake i djevojčice potaknulo da budu samopouzdana na tom području, s ciljem da budu odgovorniji u emocionalnim i seksualnim odnosima i ponašanju, te s ciljem borbe protiv seksističkih stereotipnih uloga i pripreme mladih ljudi za novo rodno partnerstvo u privatnom i javnom životu;

Nastavni materijali:

28. autore/autorice i izdavače/izdavačice školskih udžbenika, obrazovnih i školskih materijala te materijala za procjenu i smjernice za odabir zanimanja, učiniti svjesnima potrebe da ravnopravnost spolova bude jedan od kriterija kvalitete u proizvodnji tih materijala i razvoju multimedijjskih proizvoda za korištenje u školama;

29. poticati nastavnice/nastavnike da analiziraju, propituju i na taj način pomognu u uklanjanju seksističkih stereotipa i iskrivljanja koja udžbenici, materijali i proizvodi mogu prenositi u svojim sadržajima, jeziku i ilustracijama;

30. poticati nastavnice/nastavnike da analiziraju seksizam u sadržaju, jeziku i ilustracijama u stripovima, knjigama za djecu i igrama, videoigrama, na internetskim stranicama i u filmovima, koji oblikuju stavove, ponašanje i identitete mladih ljudi, te da mu se suprotstavljaju;

31. osmisлити i diseminirati indikatore za ocjenjivanje nastavnih materijala – osobito udžbenika i multimedijjskih proizvoda – iz rodne perspektive;

Nastavne metode i prakse:

32. uključiti analizu obrazovnih metoda i praksi iz rodne perspektive u smjernice za samoocjenjivanje i osiguranje kvalitete u školama;

33. izvijestiti nastavnike/nastavnice o istraživanjima koja postoje o interakciji i odnosima nastavnika/nastavnica prema učenicima i učenicama;

34. promicati rodno osviještenu politiku u sportovima i slobodnim aktivnostima, u kojima rodno utemeljeni stereotipi i očekivanja mogu utjecati na slike djevoj-

čica i dječaka o sebi samima, na izgradnju identiteta, zdravlje, usvajanje vještina, intelektualni razvoj, društvenu integraciju i rodne odnose;

35. ohrabrivati djevojčice i dječake da istražuju nove uloge, aktivnosti i područja, te osigurati da imaju jednak pristup svim dijelovima nastavnoga plana i programa te ista iskustva u učenju;

36. osigurati uporabu neseksističkoga jezika, te voditi računa o rodnoj dimenziji u praksi poučavanja u svim školskim ustanovama;

Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava:

37. učiniti ravnopravnost spolova središnjim dijelom obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava, te uključiti to i ostala pitanja koja su ključna za demokraciju – točnije, prava i obveze pojedinaca/pojedinki u privatnoj i javnoj sferi – u temeljno zakonodavstvo koje se odnosi na školske sustave, kao ciljeve koje je potrebno postići u nastavnim planovima i programima, školskoj kulturi i obrazovanju nastavnika/nastavnica;

38. stvoriti kontekste školskoga poučavanja koji se fokusiraju na potrebe i interese i djevojčica i dječaka, a u vezi s pitanjima koja utječu na naša društva; omogućiti im da razvijaju i prakticiraju demokratsko građanstvo prepoznajući, *inter alia*, u djevojčicama i u dječacima one koji pridonose društvenim promjenama, te osmišljavati projekte koji ohrabruju inicijativnost, koji im daju aktivna znanja i vještine, pa tako stvaraju vezu između života u školi i života izvan škole;

Smjernice u obrazovanju i odabiru zanimanja:

39. učiniti rodno osviještenu politiku jednim od ciljeva smjernica u obrazovanju i odabiru zanimanja;

40. poticati i educirati osoblje koje je zaduženo za informiranje učenika i učenica o smjernicama u obrazovanju i odabiru zanimanja da koriste rodno osviještenu politiku, kako bi mogli analizirati učinke seksističke socijalizacije i suprotstavljati im se kad je to potrebno;

41. istraživati utjecaj percepcije ženskih i muških uloga na identitete i životne planove djevojčica i dječaka, te poticati rasprave u razredima o odabiru obrazovanja i zanimanja;

42. poticati suradnju između škola i poduzeća, sa svrhom pružanja djevojčicama i dječacima točnije slike o mogućnostima u različitim sektorima, osobito u zanimanjima u kojima je više zastupljen jedan spol;

43. prikupljati i diseminirati rodno razvrstane statističke podatke o različitim zanimanjima;

Sprečavanje i suzbijanje seksističkoga nasilja:

44. poučavati mlade ljude da o vezama razmišljaju i interpretiraju ih uzimajući u obzir termine ravnopravnosti spolova, ljudskih prava, odnosa moći i nasilja;

45. ponuditi smjernice kako bi se pomoglo školama da osiguraju da je poštivanje ljudskih prava osnova njihova djelovanja, i da spriječe/suzbijaju svaki oblik individualnoga ili kolektivnoga nasilja ili diskriminacije koji generira nesigurne situacije, strah, proganjanje, psihološko ili spolno uznemiravanje, fizički napad ili spolno nasilje nad djevojčicama i dječacima u svakodnevnom životu u školi;

46. podizati svijest obrazovnoga osoblja i educirati ih da prepoznaju, analiziraju, odgovore na sve oblike seksističkoga nasilja, te se bore protiv njega;

47. upoznati djevojčice i dječake s opasnostima izrabljivanja, seksualnoga iskorištavanja i trgovanja ljudima kojima su izloženi, osiguravajući da škole mogu brzo odgovoriti na ozbiljna kršenja njihova spolnoga integriteta i sigurnosti (incest, silovanje, pedofilija);

48. tražiti od škola da izrade politike i protokole postupanja u slučajevima nasilnoga ponašanja temeljenoga na spolu, uznemiravanja i nasilja;

49. upoznati školske ravnatelje/ravnateljice te nastavnice/nastavnike s činjenicom postojanja nasilja koje ima korijene u običajima i kulturi, i koje pogađa i žene i muškarce, kako bi ga mogli analizirati i djelovati u vezi s tim, i podupirati pravo djevojčica na samoodređenje;

Ranjive skupine:

50. promicati posebne mjere za djevojčice i dječake koji potječu iz grupa u kojima običaji i kultura potiču na rano napuštanje školovanja, i usmjeravati pozornost roditelja na taj problem;

51. promicati posebne mjere za mlade ljude, kako dječake tako i djevojčice, koji potječu iz socijalno ranjivih grupa, koji napuste školovanje i/ili se suočavaju sa socijalnom isključenošću;

Nove informacijske i komunikacijske tehnologije:

52. usvojiti međusektorske strateške smjernice o potrebi primjene kriterija ravnopravnosti spolova u uporabi informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT) u obrazovanju i, osobito, razvoju i odabiru multimedijskih proizvoda za upotrebu u školama;

53. promicati jednak pristup i upotrebu informacijskih i komunikacijskih tehnologija za djevojčice i dječake od najranije dobi u školama te ostalim formalnim i neformalnim odgojnim i obrazovnim kontekstima;

54. analizirati kako djevojčice i dječaci koriste nove informacijske i komunikacijske tehnologije;

Mediji:

55. poticati proučavanje uloge koju mediji mogu igrati u poučavanju i pomoći mladim ljudima (djevojčicama i dječacima) da razviju kritičke stavove prema seksističkim reprezentacijama ženskosti, muškosti, i rodni odnosa u društvu;

Istraživanja o problemima roda i obrazovanja:

56. inicirati i podržavati istraživanja o rodu i obrazovanju, na primjer:

– istraživanja o seksizmu u govornom i pisanom jeziku koji se rabi u učionicama i drugdje u školama, uključujući komunikaciju između učenica/učenika;

– istraživanja o inovativnim projektima o rodnim stereotipima i ponašanju učenika i učenica, predodžbama muškosti i ženskosti, novim identitetima za djevojčice te odnosima između djevojčica i dječaka, s posebnim osvrtom na agresivno i zlostavljачko ponašanje;

Nadzor:

57. redovito i stalno prikupljanje i obrađivanje statističkih podataka o učenicima/učenicama i ostalim sudionicima/sudionicama u obrazovnim procesima, razvrstanih po spolovima i koji pokrivaju različite razine nastave, predmete studija, discipline i mogućnosti odabira zanimanja (osobito u znanstvenim i tehničkim predmetima), redovito ih objavljivati, i osigurati da se ti podaci široko distribuiraju;

58. provoditi ovu Preporuku nadzirući i vrednujući provođenje rodno osviještenih politika, praksi i rezultata;

59. redovito procenjivati usvojene mjere i poduzete akcije, objavljivati nalaze i diseminirati ih svim uključenim stranama.

Memorandum s objašnjenjima

Uvod

1. Formalno obrazovanje ima ključnu ulogu u: određivanju prirode političkoga, gospodarskoga, društvenoga i kulturnoga života bilo kojega društva; raspodjeli kulturnoga naslijeđa, te u definiranju njegovih parametara, tj. koga isključuje, a koga uključuje; određivanju životnih prilika i iskustava pojedinaca. Zapravo, što više formalnoga obrazovanja neka osoba stekne, to su bolje njene gospodarske, političke i socijalne prilike. Kako djelatnosti i usluge temeljene na znanju sve više dominiraju globalnim gospodarstvom, tako škole postaju sve moćniji subjekti u određenju životnih prilika ljudi. Sada je široko priznato i prihvaćeno da je obrazovanje ključni pokretač gospodarskoga uspjeha i društvenoga napretka u suvremenom društvu. Sve se više uviđa da je osiguranje visokokvalitetnoga obrazovanja i izobrazbe od središnjega značenja za stvaranje gospodarstva koje se temelji na vještinama, znanju i inovacijama kako bi se podržao trajan i održiv napredak. Obrazovanje i izobrazba također se smatraju ključnim čimbenicima stvaranja uključivih društava u kojima su građani i građanke sposobni u potpunosti sudjelovati u društvenom i gospodarskom životu, pa ih se na to i potiče. Međutim, istraživanja su pokazala da škole također mogu biti ključni subjekti u određivanju obrazaca neravnopravnosti u društvu.

2. Bilo koja obrazovna inicijativa uključuje normativnu prosudbu – odluku vezanu uz to što je vrijedno u obrazovnom smislu, odluku o tome koga i što uključiti, i kada. To zahtijeva odluke i vrijednosne prosudbe glede onoga što valja istražiti, a što zanemariti (Lynch i Lodge, 2002).¹ Znanje, iskustvo i vrijednosti koji čine formalni i neformalni program u školama tradicionalno su znanja, iskustva i vrijednosti muškaraca. Usprkos sve većoj svijesti o neravnopravnosti među spolovima te nastojanjima vladā (zakonodavnim i drugim) da se ostvari ravnopravnost između muškaraca i žena, promjene dolaze sporije nego što se to očekuje. Škole, u svojim formalnim i neformalnim programima, i dalje uglavnom prenose znanje,

¹ Lynch K., Lodge A., *Equality and Power in Schools* (Ravnopravnost i moć u školama); Routledge Falmer, 2002.

učenje, vrijednosti i iskustva muškaraca. Spolna diferencijacija u predmetima koje učenici i učenice odabiru, u višem obrazovanju i odabiru zanimanja, vezana je uz rana iskustva učenja i socijalizacije te uz kulturne pretpostavke koje čine pozadinu ponude i rasporeda predmeta, kao i pozadinu općih nastavnih programa obrazovnih institucija.

3. Značajan nalaz istraživanja o neformalnom školskom programu jest da sektoričke prakse i postupci uglavnom prolaze neprimijećeni ili ih učenice/učenici zanemaruju. *Neravnopravnost spolova nije bila dijelom svakodnevnoga analitičkoga vokabulara većine učenika i učenica. Čini se da učenicima i učenicama često nedostaju i izrazi i opća svijest kako bi izrazili zabrinutost u vezi s rodnim pitanjima* (Lynch i Lodge)². Čini se da su i nastavnice/nastavnici također nesvjesni različitih učinaka vlastitoga ponašanja i prakse poučavanja na učenike i učenice. Istraživanja u brojnim europskim zemljama pokazala su da predrasude nastavnika/nastavnica stvaraju različita očekivanja u vezi s postignućima muškaraca i žena. U razredima u kojima se zajednički obrazuju učenici i učenice, nerazmjerni postotak svih interakcija s nastavnicima/nastavnicama fokusiran je na učenike (dječake). Priroda interakcije također se razlikuje, pri čemu učenici (dječaci) dobivaju više pohvala, povratnih informacija i ohrabrenja nego učenice (djevojčice). *Ako na pitanja nastavnica/nastavnika gledamo kao na poziv učenicima i učenicama da sudjeluju u razrednom diskursu, opravdano je očekivati da će se dječaci, s obzirom na količinu vremena i pozornosti koja im se posvećuje, osjećati vrlo sigurno i ugodno u povoljnom ozračju u učionici koje su za njih stvorili nastavnici/nastavnice (najčešće nesvjesno). S druge strane, postoji mogućnost da se djevojčice neće osjećati tako sigurnima ili imati toliko samopouzdanja u ozračju koje im ne pruža podršku ili ohrabrenje – u kojem nisu pozvane sudjelovati u jednakoj mjeri, jednako često ili s jednakom lakoćom kao njihovi muški kolege* (Drudy i Uí Chatháin, 1999).³

4. Usprkos tom nalazu u većini međunarodnih istraživanja na tu temu, djevojčice u akademskom smislu ostvaruju bolje rezultate od dječaka u većini zemalja, a pokazalo se i da žene kod zapošljavanja češće imaju više kvalifikacije nego njihovi muški kolege. Manje je naglašena činjenica da su, čak i u sektorima u kojima su žene brojnije od muškaraca, npr. u nastavi i u zanimanjima u zdravstvu, žene još uvijek plaćene manje od muškaraca, te još uvijek imaju manje samopouzdanja i manje cijene same sebe. Za razliku od toga, činjenica da dječaci u školi ostvaruju slabije rezultate nego djevojčice privukla je dosta pozornosti proteklih godina, pa se u nekim zemljama dosta raspravlja o potrebi za posebnim mjerama kako

² Ibid.

³ Drudy S., Uí Chatháin M., *Gender Equality in Classroom Interaction* (Ravnopravnost spolova u interakciji u učionici); Department of Education, NUI, Maynooth 1999.

bi se povratila ravnoteža. Malo je rasprava o mjerama kako popraviti nedostatak samopouzdanja ili lošiju sliku o samima sebi kod djevojčica, te o razlozima zašto čak i one djevojčice i žene koje ostvaruju visoke rezultate i dalje podcjenjuju svoje sposobnosti. Većina socioloških istraživanja o obrazovanju pretpostavlja da problem neravnopravnosti u obrazovanju u biti nije afektivne prirode. Na učence/učenike gleda se kao na racionalne, a ne afektivne subjekte – a na neravnopravnost kao na problem kognitivnih razlika ili deficita (Lynch i Lodge, 2002). Zato se naglasak stavlja na lošije rezultate dječaka u odnosu prema rezultatima djevojčica. Iako su istraživanja pokazala da ozračje u učionici čini dosta kako bi favoriziralo dječake, jačajući njihovo samopouzdanje, ipak nema javnih rasprava o tom pitanju, a ono se u velikoj mjeri ignorira i u obrazovanju nastavnika/nastavnica te u njihovu daljnjem usavršavanju (kontinuiranom obrazovanju). Očito je potrebno pozabaviti se afektivnim vidovima poučavanja i učenja u obrazovanju nastavnika/nastavnica i u razrednoj praksi. Primjerice, činjenica da očite seksističke prakse u poučavanju i učenju nisu dokumentirane i proglašene nepravednima sama po sebi predstavlja dio problema neravnopravnosti.

5. U nedavno provedenoj studiji (*Podizanje postignuća kod dječaka*, Younger i Warrington, 2005)⁴ utvrđeno je da ima puno dječaka koji postižu izuzetno dobre rezultate u školi, i u akademskom smislu i u zajednici, u izvannastavnim i športskim aktivnostima. Jednako tako, ima djevojčica čije potrebe nisu prepoznate u školama i koje ostvaruju slabije rezultate. *Ključno pitanje u brojnim školama vrti se oko manjine učenika/učenica, a ne oko većine; „problem“ je potrebno pozorno staviti u odgovarajući kontekst, kako s obzirom na njegove razmjere, tako i glede reakcija* (Younger i Warrington). Druga istraživanja pokazala su da obrazovna iskustva dječaka mogu ograničiti njihov osobni i socijalni razvoj, te ih ostaviti nedovoljno pripremljenima da se znaju nositi s osobnim problemima i krizama ili s podjelom kućanskih odgovornosti.

6. U nastavnim zanimanjima sve više prevladavaju žene, ali međunarodna kretanja upućuju na to da na višim, rukovodećim položajima u obrazovanju dominiraju muškarci. U nedavnoj studiji o tom pitanju (Lynch i dr., 2006)⁵ same žene navode obiteljske obveze kao glavni razlog zašto su manje zastupljene u upravljanju školama nego što su to u nastavnim zanimanjima u cjelini; to je obično stoga što njihovi muški partneri ne preuzimaju jednaki udio u skrbi o

⁴ Younger M., Warrington M., *Raising Boys' Achievement* (Veća postignuća kod dječaka); Open University Press, 2005.

⁵ Lynch K., Grummell B., Devine D., *Who Manages Education? The Care Ceiling in Senior Appointment* (Tko upravlja obrazovanjem? Stakleni strop u imenovanju na više položaje), (planirano za objavljivanje u 2010), Palgrave Macmillan.

djeci. Obiteljske obveze imaju znatan utjecaj na odluke žena da se prijave za više položaje, ali ne utječu na isti način i na muškarce. U drugoj nedavno provedenoj studiji (Lodge i Malone, 2006),⁶ jedino su žene navodile skrb o obitelji (osobito o maloj djeci) kao glavni razlog što ne nastoje ostvariti promaknuće. Žene na višim položajima na sveučilištima također su progovorile o maskuliziranoj kulturi na toj razini. Neke od njih tvrdile su da je jedan od glavnih problema s kojima se suočavaju žene kod prijavljivanja za više položaje, posebice u višem i visokom obrazovanju, taj što možda ne bi bile u stanju ispuniti (uglavnom) nepisani kriterij posvećivanja cijeloga svojega života poslu.

7. Preporuka R (98) 14 Odbora ministara/ministrica državama članicama o rodno osviještenoj politici u obrazovanju bavi se tim pitanjem, te potiče donositelje odluka u državama članicama da stvore okruženje koje će omogućiti i olakšati provedbu rodno osviještene politike u javnom sektoru. Dugo i nefleksibilno radno vrijeme ne pomaže ni muškarcima ni ženama ostvariti zdravu ravnotežu između posla i privatnoga života, a podjela radnoga mjesta ili rad s nepunim radnim vremenom trebale bi biti opcije koje su na raspolaganju i na položajima na kojima se donose odluke. Sustav doživotnoga imenovanja viših rukovoditeljica/rukovoditelja u obrazovanju potrebno je razmotriti iz više razloga, uključujući motrišta rodnih i obiteljskih pitanja. Ugovori na kraća razdoblja lakše će privući više prijava, posebice od strane žena ili muškaraca koji znaju da im obiteljske odgovornosti omogućuju da takve poslove obavljaju samo tijekom određenoga razdoblja. Svi koji ocjenjuju kandidate/kandidatkinje koji se prijavljuju za više položaje trebali bi proći kroz izobrazbu o ravnopravnosti spolova. Vlade bi trebale pratiti napredak u smjeru ostvarivanja bolje rodne ravnoteže na višim položajima u obrazovanju uz pomoć statističkih podataka raščlanjenih prema spolu.

8. Novije društvene promjene čine nužnim razmotriti način na koji se djeca pripremaju za život odraslih. Dramatične promjene u tradicionalnim ulogama muškaraca i žena predstavljaju nove izazove za obrazovanje mladih. Države prepoznaju ne samo to da bi zanimanja trebala biti jednako dostupna muškarcima i ženama, već i da su žene najveći neiskorišteni izvor potencijala i nadarenosti. Svejedno i dalje postoje stalne rodno uvjetovane razlike u obrazovnom procesu te u iskustvima dječaka i djevojčica tijekom školovanja. Te su razlike ukorijenjene u zastarjelim uvjerenjima koja se odnose na razlike u karakteru i sposobnostima

⁶ Lodge A., Malone R., „Love is of a man's life a thing apart, 'tis a woman's whole existence': gender differences in seeking and accessing promoted posts in Irish education“, Paper presented to the Annual Conference of the Gender and Education Association, Trinity College, Dublin, 29-30 March 2007. („Rodne razlike u traženju i zauzimanju viših položaja u irskom obrazovnom sustavu“, predavanje održano na Godišnjoj konferenciji udruženja za rodnu ravnopravnost i obrazovanje).

muškaraca i žena. One velikim dijelom ostaju neosporavane, usprkos obilju međunarodnih istraživanja koja potvrđuju njihovo ustrajno postojanje.

9. Načelo ravnopravnosti između žena i muškaraca treba biti ugrađeno u zakone o obrazovanju. Međutim, zakoni – koliko god da su ključni – nisu jedino sredstvo promicanja ozračja u školama koje će omogućiti svoj djeci i mladim ljudima, kako mladićima tako i djevojkama, da se razviju u akademskom, osobnom i društvenom smislu na način koji je u skladu s njihovim mogućnostima, interesima i željama. Društvo koje želi biti inkluzivno treba poduzeti svjesne napore kako bi promijenilo stavove i ublažilo razlike. Škole u tom procesu imaju ključnu ulogu. Države imaju moralnu i pravnu dužnost spriječiti rodnu diskriminaciju, a dio je toga i obrazovanje te informiranje javnosti na tom području. Škole zauzimaju jedinstven položaj u zajednici, a njihova uloga u promicanju ravnopravnosti spolova od temeljnoga je značenja. Podižući svijest, šireći obzore, ispravljajući pogrešne informacije i pružajući nove modele ponašanja, one mogu postati instrumenti pozitivne promjene.

10. Školama je potrebna pomoć u provođenju rodno osviještene politike (engl. *gender mainstreaming*). Taj je koncept nov i teško razumljiv većini onih koji rade u nastavi, a uz to se ne odražava ni u politikama i praksama koje slijede škole i druge obrazovne ustanove. Analiza studije o promicanju rodno osviještene politike u školama, koju je provela Stručna skupina Vijeća Europe,⁷ pokazala je da brojni ispitanici/ispitanice nisu razumjeli što taj proces uključuje. Bez pomoći od strane države škole će nastaviti s praksom i obrascima ponašanja koji jasno proizlaze iz stereotipnih rodnih uloga, i koji su protivni stvarnosti života u društvima dvadeset i prvoga stoljeća.

Pozadina preporuke

11. Već nekoliko godina Upravni odbor Vijeća Europe za ravnopravnost žena i muškaraca (CDEG) inzistira na potrebi da se ocijeni situacija u smislu ravnopravnosti spolova u obrazovanju. To je pitanje u prošlosti već pokrenuto na Stalnoj konferenciji europskih ministara obrazovanja, a neki su projekti uključivali elemente ravnopravnosti spolova. Kao odgovor na preporuku 4. ministarske konferencije o ravnopravnosti muškaraca i žena (Istanbul, studeni 1997), koja kaže da

⁷ Final Report of Group of Specialists on Promoting Gender Mainstreaming in Schools, „Promoting Gender Mainstreaming in Schools“, (Završno izvješće Stručne skupine za promicanje rodno osviještene politike u školama o „Promicanju rodno osviještene politike u školama“), EG-S-GS (2004) RAP FIN, Equality Division, Directorate General of Human Rights, Council of Europe (Odjel za ravnopravnost, Opća uprava za ljudska prava, Vijeće Europe).

bi CDEG i Odbor za obrazovanje (CD-ED) trebali raditi na zajedničkom projektu promicanja ravnopravnosti spolova u obrazovanju, u rujnu 1999. prvi put se sastala manja skupina stručnjaka/stručnjakinja kako bi se raspravili oblici koje bi takve aktivnosti trebale poprimiti. Dogovoreno je da će se kao prvi korak organizirati ograničeni radni seminar koji će pružiti priliku da se to pitanje dubinski raspravi, stimulira javna rasprava, te daju preporuke tvorcima politike i utvrde buduće aktivnosti koje bi oba odbora provodila na tom području. Taj je seminar održan u prosincu 2000. godine, a nakon njega slijedilo je osnivanje ekspertne grupe za rodno osviještenu politiku u školama.

12. Rodno osviještena politika u obrazovanju znači aktivno bavljenje pitanjima ravnopravnosti spolova, te dosljedno primjenjivanje perspektive ravnopravnosti spolova u svim fazama razvoja i provedbe politika, planova, nastavnih i drugih programa. Njezin uspjeh ovisi o uključivanju svih dionika u školskom sustavu.

13. Preporuka Parlamentarne skupštine 1281 (1995) o ravnopravnosti spolova u obrazovanju potvrdila je značenje toga pitanja i – odajući priznanje aktivnostima Vijeća Europe na tom području – izrazila zabrinutost oko problema koji kočé ili usporavaju napredak. Preporuka je pokazala tradicionalne rodne uloge kojima se usmjeravaju i smanjuju odabiri obaju spolova na području obrazovanja, zanimanja i stila života, te koje perpetuiraju muške norme u podjeli privatnih i javnih obveza, kao i dominaciju muškaraca u odlučivanju. Istraživanje potvrđuje da su načela utvrđena u toj preporuci u većini zemalja provedena tek u ograničenoj mjeri. Usprkos snažnoj ulozi medija i drugim društvenim utjecajima u održavanju stereotipa rodnih uloga i seksizma, škole imaju dobar položaj koji im omogućava da se suočavaju i suprotstavljaju tim pojavama u svim njihovim oblicima, te da promiču načela i strategije iznesene u toj preporuci i drugim preporukama. Žalosno je da države članice ni nakon što je prošlo cijelo desetljeće od usvajanja Preporuke 1281 (1995) još uvijek ne rješavaju u potpunosti probleme koje ona ističe, te da novija istraživanja i dalje otkrivaju nedostatak napretka u stavovima i praksi obrazovnih djelatnika/djelatnica, u obrazovanju nastavnica/nastavnika, kao i u formalnim i neformalnim programima koji se nude učenicima/učenicama. Rodno osjetljivo obrazovanje i dalje je tek želja, a ne stvarnost.

14. Preporuka Rec(2002)12 Odbora ministara/ministrice državama članicama o obrazovanju za demokratsko građanstvo navodi da bi obrazovanje za demokratsko građanstvo u najširem smislu trebalo biti središnji element za reformiranje i provedbu obrazovnih politika, te preporučuje da vlade država članica tomu daju prioritet kod izrade politika i reforme obrazovanja. Ravnopravnost muškaraca i žena temeljno je načelo demokratskoga građanstva pa je potrebno posebno se pozabaviti njime u školskim politikama i programima.

15. Preporuka Parlamentarne skupštine 1229 (1994) o jednakim pravima muškaraca i žena potvrđuje da je takva ravnopravnost temeljno demokratsko načelo, te pretpostavlja da oba spola trebaju imati jednake mogućnosti da upotrijebe svoje vještine u svim područjima profesionalnoga, političkoga, obiteljskoga i kulturnoga života. Ako obrazovni sustavi nastave – kao što to sada čine – temeljiti svoje programe i praksu na vrijednostima koje počivaju na rodnim stereotipima, onda tako nešto neće biti moguće. Ako se tradicionalna praksa obrazovanja muškaraca za javni život, a žena za privatnu sferu nastavi održavati – kao što vjerojatno i hoće ako se države ne aktiviraju kako bi to okončale – tada će ženama i dalje biti uskraćene iste prilike kakve postoje za muškarce u većini društava, a mogućnosti muškaraca da preuzmu svoje obiteljske odgovornosti bit će još ograničenije.

16. Konvencija Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW, 1979), koju je ratificirala većina država članica Vijeća Europe, osigurava okvir za inicijative rodne ravnopravnosti u obrazovanju. Njezin članak 10. navodi konkretne obrazovne mjere koje države trebaju poduzeti kako bi osigurale jednake mogućnosti za žene i muškarce. U platformi za djelovanje usvojenoj na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama (Peking, 1995) inzistira se na potrebi za rodno osviještenom politikom u obrazovanju, te su naznačene aktivnosti koje vlade i druga tijela odgovorna za obrazovanje djevojčica i žena trebaju poduzeti kako bi osigurale *de facto* ravnopravnost. Članak 80. (d) Platforme poziva vlade da sustave obrazovanja učine rodno osjetljivima kako bi osigurale jednake mogućnosti obrazovanja i izobrazbe, te puno i ravnopravno sudjelovanje žena u rukovođenju obrazovnim sustavom, stvaranju politika i odlučivanju.

Preporuke

17. Preporuka (I) poziva države članice da revidiraju svoje zakonodavstvo i prakse kao prvi korak prema provedbi strategija i mjera zacrtanih u tekstu. Ugraditi ravnopravnost spolova u zakon predstavlja ključnu osnovu kojom se osigurava da bilo koja obrazovna mjera pruža iste mogućnosti muškarcima i ženama, te da i jedni i drugi dobiju priliku ostvariti iste rezultate. Stoga je ključno ugraditi načelo ravnopravnosti između žena i muškaraca u nacionalne zakone o obrazovanju. Potrebno je razviti strategije kako bi se školama i drugim obrazovnim ustanovama pomoglo provesti načela utjelovljena u zakonodavstvu o ravnopravnosti spolova, te ispuniti njihove pravne obveze. Te bi strategije trebale uključivati: edukaciju radi podizanja svijesti rukovoditeljica/rukovoditelja, nastavnika/nastavnica i drugoga školskoga osoblja; smjernice za provedbu rodno osviještene politike; izobrazbu za one koji prate napredak; ocjenu ostvarenih rezultata.

18. Preporuka (II) poziva države članice na promicanje i poticanje mjera koje su posebno usmjerene prema provedbi rodno osviještene politike na svim razinama obrazovnoga sustava i obrazovanja nastavnica/nastavnika, s ciljem postizanja *de facto* ravnopravnosti spolova te poboljšanja kvalitete obrazovanja. Iako ključni, zakoni sami po sebi nisu dovoljni kako bi se osiguralo da obrazovno iskustvo djevojčica i korist koju one iz obrazovanja mogu ostvariti budu isti kao i kod dječaka. Istraživanja pokazuju da još uvijek postoje značajne razlike u brojnim zemljama, a preispitivanje formalnoga, i posebno neformalnoga programa, pokazuje da su rodni stereotipi i seksizam još uvijek aktualni u školama. Zajedničko obrazovanje dječaka i djevojčica nije postiglo željeni učinak: ostvarenje ravnopravnosti dječaka i djevojčica. Irski istraživački projekt uspoređivao je kulturu i ozračje škola u kojima se zajednički obrazuju dječaci i djevojčice s kulturom i ozračjem istorodnih škola za dječake, odnosno za djevojčice (Lynch i Lodge, 2002). Utvrđeno je da je ozračje u školi i učionici kod škola sa zajedničkim obrazovanjem bilo bliže onom u školama za dječake nego ozračju u školama za djevojčice, te da je za dominaciju u učionici u školama sa zajedničkim obrazovanjem bilo potrebno steći crte koje se povezuju s hegemonističkim osobinama muškosti. U stvari, upravo su te hegemonističke osobine muškosti – definirane kao dominacija, čvrstoća, fizička snaga i heteroseksualnost – bile visoko cijenjene u školama sa zajedničkim obrazovanjem. Također je bilo slučajeva otvorenoga zlostavljanja učenica i nastavnica, ali se o takvim slučajevima nije razgovaralo ni u učionici, a ni s rukovodstvom škole. Posebne mjere, počevši od podizanja svijesti školske uprave i nastavnika/nastavnica, ovdje predstavljaju prvi ključan korak, a svi vidovi obrazovanja nastavnica/nastavnika, kako osnovnoga, tako i kontinuiranoga obrazovanja (usavršavanja), trebali bi uključivati rodnu perspektivu.

19. Preporuka (III) poziva države članice na stvaranje mehanizama, u čitavom obrazovnom sustavu, za omogućavanje promicanja, provedbe, nadzora i ocjene provođenja rodno osviještene politike u školama. Vlada bi u tome trebala pomoći školama tako da školskim djelatnicima/djelatnicama osigura obrazovanje, kao i smjernice o tome kako u svoje politike i praksu uključiti rodnu perspektivu, te da osmisli pokazatelje kojima će se mjeriti napredak. Te bi se smjernice mogle organizirati pod naslovima kao što su: revidiranje postojećih politika i prakse iz rodne perspektive; izrada politike ravnopravnosti spolova. Revizija bi se trebala proširiti na sve vidove škole: strukture, uloge osoblja, formalni program, raspored sati, udžbenike i materijale, izvannastavne aktivnosti, korištenje proračuna, praksu u učionici, rezultate ispitivanja, profesionalno usmjeravanje, te korištenje prostorija i objekata. Smjernice bi trebale obuhvaćati pokazatelje koje škole mogu koristiti kako bi pratile i ocjenjivale svoj napredak u provedbi rodno osviještene politike. Također bi trebalo osigurati pokazatelje za vanjsko praćenje i ocjenjivanje.

20. Preporuka (IV) traži od država članica da se o Preporuci izvijeste svi na koje se ona odnosi. Posebice je važno da tijela i pojedinci koji su odgovorni za utvrđivanje okvira i provedbu politika i programa na svim razinama obrazovnog sustava budu svjesni načela koja su u pozadini rodno osviještene politike, te svoje obveze da ravnopravnost spolova provedu u stvarnost. Ako se oni ne budu odlučili za taj cilj, ravnopravnost spolova uvelike će ostati na razini nastojanja, a većina škola nastaviti će primjenjivati stereotipne pretpostavke o rodnim ulogama i praksu koja je duboko institucionalizirana i koja općenito ostaje neosporavana u većini društava – sa štetnim posljedicama i za muškarce i žene u ulogama koje trebaju igrati u privatnoj i javnoj sferi. Preporuka podsjeća države članice da je pripremanje djevojčica i žena za ravnopravno sudjelovanje u svim vidovima života u zajednici, uključujući odlučivanje, ključno za ostvarenje istinski demokratskoga društva, razvoja i društvene kohezije. Formalno obrazovanje ima temeljnu ulogu u određenju prirode političkoga, gospodarskoga, društvenoga i kulturnoga života društva – a to je razlog zbog kojega države trebaju osigurati da svi ljudi imaju jednake koristi od obrazovanja koje stječu.

21. Preporuka (V) traži od država članica praćenje i ocjenjivanje napretka koji proizlazi iz prihvaćanja rodno osviještene politike u školama. Postoji velik broj istraživanja koja pokazuju da zakoni sami po sebi neće osigurati da djevojčice i žene, nakon što završe svoj obrazovni put, budu jednako dobro pripremljene kao njihovi muški kolege za ravnopravno sudjelovanje, postizanje istih rezultata i pronalaženje istoga ispunjenja u svim područjima života kao pripadnici drugoga spola. Zakone treba pratiti niz strategija, mehanizama i mjera koje države trebaju aktivno promicati, pratiti i ocjenjivati. Od svih koji su odgovorni za praćenje i ocjenjivanje škola te drugih obrazovnih ustanova, tj. od inspektorica/inspektora i ministarstava obrazovanja, trebalo bi se tražiti da prate i ocjenjuju napredak provedbe rodno osviještenih politika kao dijela toga procesa.

Pravni okvir

22. Ugradnja načela ravnopravnosti spolova u nacionalne zakone o obrazovanju predstavlja preduvjet kako bi se osiguralo da škole i druge obrazovne ustanove budu dužne osigurati jednake mogućnosti djevojčicama i dječacima, ženama i muškarcima.

23. Ocjena rodnoga učinka znači analiziranje svih zakona o obrazovanju u fazi izrade nacрта tih zakona kako bi se odredili njihovi mogući učinci i na žene i na muškarce, te kako bi se osiguralo da i jedni i drugi imaju jednake koristi od tih zakona. Ako, primjerice, neki zakon ima utjecaja na proračun, nužno je utvrditi pogoduju li dotične odredbe obama spolovima jednako ili jednomu više nego

drugomu. Trebalo bi također ocijeniti važeće zakone kako bi se provjerilo obuhvaćaju li rodnu perspektivu – pa ako to nije slučaj, potrebno je donijeti odgovarajuće izmjene i dopune.

Obrazovne politike i strukture podrške

24. Sve politike, programi, nastavni programi (i formalni i neformalni) i proračuni trebali bi se analizirati u fazi njihove izrade kako bi se odredili njihovi mogući učinci na osobe muškoga i ženskoga spola. Države bi trebale osigurati da rodno osviještena politika postane obveza, a ne opcija, i to kroz cijeli obrazovni sustav. To bi trebalo funkcionirati na svakoj razini, od politike do prakse, a za praćenje napretka trebali bi postojati ugrađeni sustavi praćenja i ocjenjivanja.

25. U člancima 4. do 10. zadane su strategije i mjere koje bi države trebale uvesti. Članak 4. naglašava potrebu da se rasporede potrebna sredstva za razvoj i provedbu programa rodno osviještene politike. Vlade će možda trebati uspostaviti posebne jedinice, s posebno educiranim osobljem, u ministarstvima obrazovanja, kako bi se izradili planove za rodno osviještenu politiku. Ti planovi trebali bi obuhvaćati i program provedbe i vremenski okvir. Jednom kada bude sastavljen, taj bi program trebalo priopćiti svim dionicima u obrazovnom sustavu.

26. U svrhu ocjene rodno učinka izrađeni su brojni instrumenti koje države mogu modificirati kako bi ih prilagodile vlastitim okolnostima. Učinak proračuna predstavlja bitan dio te ocjene. Učenici/učenicice trebaju imati pristupa sredstvima (npr. novim tehnologijama i znanstvenoj opremi) ako se očekuje da steknu vještine potrebne kako bi se ravnopravno natjecali u svijetu u kojem je sve važnija tehnologija i znanost.

27. Ministarstva obrazovanja i druga nadležna tijela trebaju osigurati da svi statistički podaci o obrazovanju budu raščlanjeni prema spolovima. Možda će biti potrebni novi statistički podaci ako oni postojeći nisu dovoljni, kako bi dali točnu sliku aktualne situacije na području ravnopravnosti spolova. Brojne zemlje izrađuju statistike o akademskim rezultatima djevojčica i dječaka, o predmetima koje odabiru te predmetima koje studiraju u ustanovama višega i visokoga obrazovanja.

28. Takve informacije, iako bitne, mogu dati iskrivljenu sliku situacije na području ravnopravnosti spolova. Djevojke u većini zemalja ostvaruju bolje rezultate od dječaka u akademskom smislu, a brojke koje se odnose na rezultate u školi mogu samo odati dojam da one nemaju problema s neravnopravnošću, te da su dječaci ti kojima je potrebna posebna pozornost. Međutim, iako djevojke za-

počinju s prednošću, statistike koje se odnose na zapošljavanje pokazuju da su i horizontalna i vertikalna rodna segregacija još uvijek raširene na tržištu rada, gdje žene prevladavaju u ulogama pružatelja skrbi, koje su često manje plaćene. Čak i kada izmaknu tradicionalnim ulogama, brojne se žene nađu na nižim razinama i nemoguće im je probiti se do rukovodeće razine. Čak i u tradicionalno ženskim područjima, npr. u obrazovanju, gdje žene brojem daleko premašuju muškarce u većini zemalja, na višim i rukovodećim položajima značajno je veći broj muškaraca.

29. Razlozi zašto žene gube svoju prividnu početnu prednost dobro su istraženi, ali ih obrazovni sustavi u velikoj mjeri ignoriraju. Izradom statistika koje se odnose samo na akademske ili kognitivne vidove obrazovanja, društva ne uspijevaju zabilježiti ono što Lynch i Lodge (2002) nazivaju afektivnim odnosima u školama. A upravo su ti vidovi iskustva poučavanja i učenja ono što je potrebno uzeti u obzir, pa treba izraditi instrumente i statistike koji će pokazati kako djevojčice i dječaci profitiraju iz ukupnoga iskustva školovanja. Primjerice, mogle bi se izraditi statistike o pristupu djevojčica i dječaka računalima, sportskim sadržajima, znanstvenim sadržajima, podršci u učenju itd. Zemlje koje takve statistike još nemaju trebaju izraditi ili prilagoditi instrumente kojima će mjeriti različite vidove skrivenoga školskoga programa i njihove učinke na djevojčice.

30. Vlade bi trebale inzistirati da odbori koje na svim razinama obrazovnoga sustava uspostavljaju ministarstva, tijela nadležna za obrazovanje ili javno financirane škole budu rodno uravnoteženi. To znači da ni jedan spol ne bi trebao imati više od 60% mjesta. Trebalo bi pratiti u kojoj se mjeri poštuje to pravilo.

31. Brojna ministarstva obrazovanja repliciraju obrazac s općega tržišta rada na kojem muškarci zauzimaju većinu položaja relevantnih za odlučivanje. Države stoga trebaju prepoznati da je prvi korak za uvođenje rodno osviještene politike u obrazovanje osigurati izobrazbu više pozicioniranih djelatnica/djelatnika o tom pitanju. Možda će biti potrebne i smjernice kako bi se osiguralo da djelatnici/djelatnice znaju provesti ocjenu rodnooga učinka novih politika, propisa i postupaka, te kako bi se izbjegao jezik i koncepti u kojima dominiraju stereotipi.

32. Za ministarstva obrazovanja važno je obznaniti politike školama i drugim obrazovnim ustanovama. Škole također trebaju pomoć u razvoju svojih politika – posebice na području koje je tako složeno kao što je to rodno osviještena politika. Kao što je pokazalo istraživanje koje je provela Stručna skupina Vijeća Europe za rodno osviještenu politiku u obrazovanju, brojne nastavnice/nastavnici tek su u ograničenoj mjeri svjesni pitanja ravnopravnosti spolova. Jedan od načina da se školama pomogne provesti rodno osviještenu politiku jest izrada

obrazaca koji sadrže primjere dobre prakse. Ti obrasci trebali bi biti postavljeni na internetskim stranicama ministarstva, a škole bi trebale biti obaviještene o njihovu postojanju.

33. Kao što smo rekli, škole trebaju pomoć u provedbi rodno osviještene politike. Postoje brojna istraživanja koja pokazuju da još uvijek dolazi do stereotipnoga određivanja rodnih uloga, a ponekad i do seksizma. Školske strukture slijede tradicionalne obrasce: primjerice, funkcije vezane uz skrb uglavnom su prepuštene nastavnicama, a disciplina je za muškarce. Programi i dalje odražavaju muška učenja, iskustvo i interese. Kao dio svojih programa rodno osviještene politike, ministarstva obrazovanja trebala bi osmisliti i distribuirati smjernice za škole, cilj kojih bi bio pomoći cijeloj školskoj zajednici da sudjeluje u ostvarenju promjena potrebnih kako bi se osiguralo da rodno osviještena politika prođe u sve vidove školskoga života. Da navedemo samo jedan primjer, internetska stranica irskoga ministarstva obrazovanja i znanosti⁸ osigurava takve smjernice, pod nazivom „Jednake mjere“. Njih je za osnovne škole izradila jedinica za ravnopravnost spolova unutar ministarstva, a sastoje se od četiriju knjižica. U prvoj se daje pregled nacionalnih i međunarodnih zakona o obrazovanju. Druga sadrži modele kojima se svim pripadnicima školske zajednice pomaže provesti reviziju, čiji bi se rezultati upotrijebili za izradu politike ravnopravnosti spolova za školu. Treća sadrži modele lekcija, teme za raspravu i prijedloge za razredne aktivnosti. Četvrta pokriva materijale i aktivnosti kojima se pomaže roditeljima da pridonešu izradi politike ravnopravnosti spolova u školama koje polaze njihova djeca. Prateći DVD promiče dobru praksu. Smjernice za srednje škole bit će izdane do kraja 2007.

34. U brojnim zemljama školski inspektori/inspektorice imaju središnju ulogu u ocjenjivanju obrazovnih standarda u školama. U nekim zemljama oni rade u partnerstvu sa školskim timovima za samoocjenjivanje, a za taj su proces izrađeni pokazatelji. Svi inspektori/inspektorice trebali bi proći kroz izobrazbu o rodno osviještenoj politici, a također bi trebali dobiti pokazatelje koji će im pomoći izmjeriti napredak škola (ili njegovo pomanjkanje) na tom području. Takvi pokazatelji mogli bi obuhvaćati: provjeru školskih politika kako bi se utvrdilo je li iz njih jasno vidljiv rod; broj djevojčica i dječaka koji odabiru različite predmete; postavljanje ciljeva od strane škole kako bi se povećao broj djevojčica ili dječaka u netradicionalnim predmetima; pristup djevojčica i dječaka školskoj opremi i objektima; broj dječaka i djevojčica koji dobivaju podršku u učenju; broj dječaka i djevojčica koji sudjeluju u športovima i drugim izvannastavnim aktivnostima; broj dječaka i djevojčica u učeničkom vijeću i njihove uloge; uloge djevojčica i

⁸ www.education.ie

dječaka u društvenom životu škole; uloge koje se dodjeljuju muškim i ženskim članovima osoblja; koristi li se proračun škole na načine koji idu u korist jednako djevojčicama i dječacima; slave li se jednako postignuća djevojčica i dječaka.

Upravljanje školama i organizacija škola

35. U školama, odluka za jednakost prilika i rodnu ravnopravnost kao način postizanja ravnopravnosti spolova treba započeti na razini rukovodstva, a treba je dijeliti i osoblje i čitava školska zajednica. Budući da etika škole, njezini ciljevi i praksa odražavaju širu zajednicu i služe joj, trebala bi postojati komunikacija s tom širom zajednicom, pa ju je potrebno uključiti u provedbu promjena. Primjerice, lokalna poduzeća i industrije mogu pomoći školama proširiti profesionalne odabire djevojčica tako da osiguraju informacije i ponude radno iskustvo na ne-tradicionalnim područjima. Žene koje već rade u tim sektorima mogu posjetiti škole i pružiti djevojkama informacije te ohrabrenje, a mogu se povezati i sa školskim programima profesionalnoga usmjeravanja.

36. Članak 15. odnosi se na djelovanje usmjereno prema promicanju uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca na svim razinama obrazovnoga procesa, a posebice među upraviteljima/upraviteljicama i ravnateljicama/ravnateljima škola. U brojnim je zemljama broj nastavnica u osnovnim školama daleko veći od broja nastavnika, a u nekima je tradicija da u nižim razredima poučavaju samo žene. Stoga je važno da nastavnici (muškarci), u onim osnovnim školama koje ih imaju, poučavaju kako u nižim, tako i u višim razredima. Rano djetinjstvo vrijeme je brzoga intelektualnoga rasta kada se razvijaju vještine i stvaraju stavovi, te kada se djeca uče sagledavati sebe u odnosu prema drugoj djeci i u odnosu prema drugim odraslima, osim svojih roditelja. Priznato je da djeca žive u društvu i da čine njegov dio, te da na njihov osobni razvoj duboko utječu njihovi odnosi s ljudima kod kuće i izvan kuće. To se posebice odnosi na njihovo iskustvo s obzirom na muške i ženske uloge, te na to kako se obrasci ponašanja i očekivanja dijele na one koji su „primjereni“ za dječake i one koji su „primjereni“ za djevojčice. Škole mogu ili pojačati ili proširiti njihovo prethodno iskustvo. Imati i nastavnike i nastavnice pomaže im proširiti njihova poimanja uloga muškaraca i žena. Također je važno pojmiti da uloge žena nadilaze samu skrb, te poimati i muškarce i žene kao osobe sposobne za ispunjavanje višestrukih uloga u životu škole.

37. Brojne su zemlje sada u većoj mjeri usvojile holistički pristup obrazovanju i uvele obrazovanje o osobnim i društvenim odnosima te zdravlju, kao i obrazovanje za građanstvo. Školski programi na tim područjima omogućuju djeci raspravu i učenje o pitanjima kao što su ljudska prava, građanstvo, stvaranje stereotipa, dostojanstvo i ravnopravnost spolova, te o prednostima koje sva

društva uživaju kada i muškarci i žene sudjeluju u javnom i privatnom životu, u skladu sa svojim vještinama, sposobnostima, interesima i okolnostima, a ne na temelju stereotipnih uloga koje diktiraju tradicionalna motrišta i prakse. Postoje, međutim, dokazi da podizanje djece i stvaranje doma uglavnom preuzimaju žene, i da te odgovornosti sprječavaju brojne žene da se natječu za više i rukovodeće položaje, za koje su potpuno kvalificirane. To, kao i druga pitanja vezana uz podjelu privatnih odgovornosti između muškaraca i žena, može biti tema na satima životnih vještina i građanstva u školama. Sve dok muškarci ne prihvate jednake odgovornosti u obitelji, žene neće biti u stanju ravnopravno sudjelovati u poslovnom i javnom životu. Međutim, brojne škole još uvijek veću važnost pridaju tradicionalnim predmetima, kao što su jezici, znanost i matematika, nego osobnim, društvenim i životnim vještinama – a tijela nadležna za školstvo jesu ta koja trebaju pomaknuti taj naglasak.

38. Članak 17. naglašava potrebu za promicanjem demokratske kulture škole u kojoj dječaci i djevojčice mogu razvijati znanja i vještine koji su im potrebni za sudjelovanje, preuzimanje inicijative te snalaženje u promjenama i rodnom partnerstvu kao preduvjetu potpunoga ostvarivanja građanskih prava. Škole tradicionalno nisu demokratske. U brojnim istraživanjima o obrazovanju ignoriraju se odnosi moći, te se uzimaju kao hijerarhija koja postoji između učenika/učenica i nastavnica/nastavnika. Kontrola i stega smatraju se nužnim preduvjetom učenja, a od nastavnika/nastavnica očekuje se da imaju autoritet nad učenicima/učenicima. Odnosi moći stvaraju probleme glede ravnopravnosti – ne samo između učenika/učenica i nastavnica/nastavnika, već i između nastavnika i nastavnica međusobno. Kada su nastavnice/nastavnice iznesena gledišta učenika/učenica o demokratizaciji škola (Lynch i Lodge, 2000), neki nastavnici/nastavnice smatrali su da bi to vodilo anarhiji. Iako su neke od promatranih škola imale učenička vijeća na koja su nastavnice/nastavnici gledali pozitivno, među učenicima i učenicama prevladavao je stav da ta tijela nemaju velikoga utjecaja. Općenito, činilo se da postoji komunikacijski jaz između učenika/učenica i nastavnica/nastavnika s obzirom na prirodu i svrhu demokratskih struktura. Uz to, višestruke uloge koje se sada očekuju od nastavnika/nastavnica i škola postaju sve složenije (van Veen i dr. 2001).⁹ Nastavnice/nastavnici također su podvrgnuti kontroli vanjskih tijela, pa svoju vlastitu ulogu doživljavaju i kao moćnu i kao nemoćnu. Istraživanje o moći u školama pokazalo je da su to vrlo složene strukture u kojima je moć raspršena – iako nejednako – kroz cijelu organizaciju. Moć se ne prakticira samo vertikalno, već i lateralno, među kolegama. Kada je studija

⁹ van Veen, K., Slegers, P., Bergen, T. Klaasen, C., "Professional orientation of secondary school teachers towards their work" („Profesionalna orijentacija srednjoškolskih nastavnika/nastavnica u njihovu radu"); *Teaching and Teacher Education* No. 17, 2001.

Lyncha i Lodgea (2002) nastavnicima/nastavnicama dala priliku izraziti svoju zabrinutost glede ravnopravnosti, pokazalo se da su glavno pitanje načini na koje funkcionira moć i autoritet u njihovoj školi. Rod je spominjan češće nego bilo koji drugi vid identiteta, kao izvor nepravednog postupanja.

39. Od školskih bi se upraviteljica/upravitelja stoga trebalo tražiti da pomno prate strukture i praksu kako bi svoje škole učinili demokratičnijima, te omogućili nastavnicima/nastavnicama da pomognu oblikovati svoju kulturu i praksu, kao i da bi osigurali da muškarci i žene sudjeluju ravnopravno, te da budu ravnopravno vrednovani i da se prema njima postupa s jednakim poštovanjem.

40. Dizajn škola i objekti uglavnom su određeni financijskim čimbenicima, ali članak 19. naglašava potrebu da se osigura da prostorije budu prilagođene posebnim biološkim potrebama i djevojčica i dječaka.

Osnovno i kontinuirano obrazovanje i izobrazba za nastavnice/nastavnike i odgajatelje/odgajateljice

41. Upravitelji/upraviteljice ili ravnateljice/ravnatelji škola ne uspostavljaju namjerno školske strukture, politike, nastavne programe i objekte koji dječake stavljaju u povoljniji položaj pred djevojčicama. Jednako tako, nastavnici/nastavnice ne postupaju namjerno drugačije prema djevojčicama nego prema dječacima niti namjerno na svojoj nastavi posvećuju više vremena dječacima. Međutim, međunarodna istraživanja (u brojnim europskim zemljama, kao i u SAD-u i Australiji) otkrivaju široke obrasce neravnopravnosti spolova u interakcijama unutar učionice. Važan je prvi korak prema izmjeni nastavne prakse podizanje svijesti, ali je relativno mali broj nastavnica/nastavnika prošao kroz edukaciju da bi znali sustavno analizirati svoju vlastitu praksu ili proučavati praksu drugih. A kod promjene obrasca ni iskustvo nije od pomoći. Razmatrajući određen broj istraživačkih projekata o razlikama među spolovima u interakciji između razreda i nastavnika/nastavnica u Ujedinjenom Kraljevstvu, SAD-u i Australiji, Howe (1997)¹⁰ je svoje glavne nalaze sažeo ovako: dječaci pridonose interakciji cijeloga razreda više nego djevojčice i dobivaju više povratnih informacija od nastavnica/nastavnika o tome čime pridonose. Njihova je dominacija djelomično, iako ne u potpunosti, uzrokovana činjenicom što ih nastavnici/nastavnice češće nego djevojčice odabiru da daju svoj doprinos. Nije vjerojatno da će te razlike utjecati na akademske rezultate, ali mogu imati utjecaja na strategiju učenja, samopouzdanje u javnosti i u konačnici na rodne podjele.

¹⁰ Howe, C., *Gender and Classroom Interaction* (Rod i interakcija u učionici), The Scottish Council for Research in Education (Škotsko vijeće za istraživanja u obrazovanju), 1997.

42. Obrazovanje nastavnica/nastavnika, kako osnovno, tako i kontinuirano obrazovanje, trebalo bi ih učiniti svjesnima vlastitih stavova o ravnopravnosti spolova, te načina na koji ti stavovi utječu na njihovu interakciju s dječacima i djevojčicama u razredu, kao i na njihova očekivanja od obaju spolova.

43. Istraživanja o mjerama poduzetima kako bi obrazovanje u SAD-u osiguralo pošteno postupanje prema oba spola pokazalo je da educirani i entuzijastični nastavnici i nastavnice mogu prevladati prepreke na području ravnopravnosti spolova, te pomoći i dječacima i djevojčicama smanjiti svoje rodne predrasude u vlastitim stavovima i ponašanju. To istraživanje upućuje na to da – kako bi se razvilo osobno razumijevanje rodnih pitanja, nastavnice/nastavnici prvo trebaju postati svjesni svojih vlastitih rodnih predrasuda (Streitmatter, 1994).¹¹ Neki tečajevi izobrazbe nastavnika/nastavnica sada uključuju aktivnosti u kojima polaznici sustavno analiziraju svoju vlastitu nastavnu praksu i interakciju s djevojčicama i dječacima u razredu. Predavači/predavačice koji vode takve tečajeve trebali bi steći spoznaje o tome koji su najbolji načini da svoje polaznice, nastavnice/nastavnike učine svjesnijima pitanja ravnopravnosti spolova, te da im pomognu promijeniti njihove stavove.

44. Istraživanja upućuju na to da razlike u obrascima interakcije unutar učionice nisu vezane uz razinu iskustva nastavnica/nastavnika: bez obzira na to koliko dugo poučavaju, oni svi imaju više interakcija s učenicima nego s učenicama – i to je razlog zašto im je potrebno kontinuirano obrazovanje na tom području.

45. Nastavnici/nastavnice trebaju shvatiti koncept rodno osviještene politike i naučiti kako ga provoditi u svojoj vlastitoj praksi poučavanja i u čitavoj školskoj zajednici. Potrebno ih je senzibilizirati za vrijednosti koje se podrazumijevaju u službenom i skrivenom programu, školskoj strukturi i kulturi, odlučivanju i vrijednostima koje škola promiče – i trebaju biti pripremljeni suprotstaviti se neravnopravnostima gdje god da na njih naiđu.

46. Države bi trebale prepoznati važnost uloga koje imaju nastavnici/nastavnice i cijeliti njihov rad. Nastavnice/nastavnici u velikoj mjeri određuju kakvo će društvo budući naraštaji stvoriti. Oni mogu ili perpetuirati ili osporiti tradicionalne stavove i obrasce ponašanja kroz svoje poučavanje i interakciju s djecom i mladima tijekom njihovih formativnih godina. Pitanje kojim se države osobito

¹¹ Streitmatter J., *Towards Gender Equity in the Classroom – Everyday Teachers' Beliefs and Practices* (Prema ravnopravnosti spolova u učionici – svakodnevna uvjerenja i prakse nastavnica/nastavnika), State University of New York Press, 1994.

hitno trebaju pozabaviti jest pitanje podzastupljenosti nastavnika u osnovnim školama i podzastupljenosti žena u školskoj upravi.

Nastavni programi, školski planovi i programi, predmeti i ispiti

47. Kao što smo već naznačili, sadržaj većega dijela nastave, školskih planova i programa uvelike je određen muškim znanjima, učenjima i iskustvom. Većina nastave povijesti, primjerice, usredotočena je gotovo isključivo na ono što su muškarci učinili, iskusili i čime su oni pridonijeli. Žene su uglavnom izbrisane iz povijesti, čak i kada su u njoj igrale aktivnu ulogu. Muški pisci i pjesnici dominiraju nastavom književnosti, pa se čak i predmeti koji privlače više djevojčica nego dječaka, kao što su glazba i umjetnost, primarno bave doprinosom muškaraca.

48. Planirajući nastavne programe, osobe nadležne za obrazovanje trebale bi osigurati da doprinos žena bude na odgovarajući način obuhvaćen, te bi također predmete kao što su znanost i tehnologija trebale približiti djevojčicama tako da uključe primjere i probleme za koje je vjerojatno da bi ih mogli zanimati. Moduli FUTURES¹² koje je izradila Irska za učenice/učenike u dobi između 12 i 15 godina pokazuju kako sate znanosti i tehnologije učiniti privlačnima i djevojčicama i dječacima.

49. Škole također trebaju razmotriti pridaje li se jednaka vrijednost svim predmetima – primjerice smatraju li se tradicionalno „muški“ predmeti važnijima?

50. Novija istraživanja (Younger i Warrington, 2005)¹³ pokazuju da stilovi učenja djevojčica i dječaka nisu unaprijed određeni i stabilni, već fleksibilni, te da se mogu mijenjati kao odgovor na različite stilove poučavanja i mogućnosti učenja. Istraživanje naglašuje da je nastavnicima/nastavnicama potrebna trajna podrška u radu tako da steknu samopouzdanje u razvoju i primjeni različitih stilova poučavanja, povezujući ih s različitim stilovima učenja.

51. Obrazovanje o osobnom i društvenom razvoju i zdravlju, uključujući odnose i spolnost, trebalo bi biti dijelom školskoga programa, te bi se trebalo smatrati

¹² FUTURES, modules in science, technology, geography, communications, art which include a gender perspective (*FUTURES, moduli u znanosti, tehnologiji, geografiji, komunikaciji, umjetnosti koji uključuju rodnu perspektivu*); Gender Equality Unit, Department of Education and Science (Jedinica za ravnopravnost spolova, Ministarstvo obrazovanja i znanosti), Dublin, Irska.

¹³ Younger M., Warrington M., *Raising Boys' Achievement in Secondary Schools* (Veća postignuća kod dječaka u srednjim školama), Open University Press, 2005.

jednako važnim kao i drugi predmeti. Kada su u Irskoj intervjuirali učenice/učeničke srednjih škola, roditelje i druge dionike kao dio revizije službe za profesionalnu orijentaciju, učenici/učenice i neki roditelji ocijenili su te predmete, koji nisu bili obuhvaćeni državnim ispitima, kao manje važne. Države trebaju učiniti više na promidžbi obrazovanja o osobnim i društvenim odnosima i zdravlju kao ključnom dijelu pripremanja mladih ljudi za njihove odgovornosti – uključujući zajedničke odgovornosti u životu odraslih.

Nastavni materijali

52. Članci 28. - 31. naglašavaju potrebu bavljenja problemom rodnih stereotipa u školskim udžbenicima i nastavnim materijalima. To se odnosi na razna područja: dizajn udžbenika; korištenje nastavnih materijala, uključujući multimedijalne proizvode; prikazivanje postera i slika u učionicama i u drugim dijelovima škole.

53. Nastavnici/nastavnice trebaju biti svjesni rodnih stereotipa i seksizma u nastavnim materijalima koje koriste te – kada pronađu primjere – naglasiti njihove učinke raspravljajući o tome s učenicima/učenicama.

54. Brojni popularni časopisi, dječji stripovi, videoigre i multimedijalni proizvodi promiču rodne stereotipe i seksistički obilježen jezik, a škole se trebaju boriti s njihovim snažnim utjecajem na djecu i mlade. Međutim, one to ne mogu činiti same, već trebaju aktivirati pomoć roditelja u osmišljavanju strategija kako suzbiti negativne učinke medija i multimedijalnih proizvoda. Nastavnice/nastavnici koje je anketirala Stručna skupina Vijeća Europe utvrdili su brojne opasnosti koje dolaze iz medija koji – između ostaloga – prenose stereotipne slike ljepote, osiguravaju pristup pornografiji i nasilnim videoigrama, slave mačo-heroje, sadrže grafičke prikaze agresije i nasilja, te promiču površne vrijednosti.

Nastavne metode i prakse

55. Nastavnici/nastavnice tijekom svojega osnovnoga i kontinuiranoga obrazovanja trebali bi postati svjesni aktualnih nalaza istraživanja o nastavnoj praksi i njezinu utjecaju na djevojčice. Države u sve većoj mjeri razvijaju smjernice za samoocjenjivanje za škole, a te bi smjernice trebale sadržavati i pokazatelje za ocjenjivanje različitih metodologija poučavanja i njihovih učinaka kako na djevojčice, tako i na dječake.

56. Važno je da nastavnice/nastavnici postanu svjesni istraživanja provedenih na temu interakcije u učionici koja bez dvojbe upućuju na to da dječaci od njih dobivaju više pozornosti, ohrabrenja i pohvala.

57. Korištenje prostora u školama jedno je od područja u kojima skriveni program najbolje dolazi do izražaja. Promatranja pokazuju da dječaci monopoliziraju prostor igrališta i sportske objekte. Rodna revizija u jednoj školi u kojoj je ženska košarkaška ekipa bila uspješnija od bilo koje dječачke ekipe pokazala je da djevojke nisu imale pristupa igralištu ni sportskim objektima tijekom odmora za ručak. Sav raspoloživ prostor zauzimali bi dječaci, a djevojke su izgurane na marginu, kako na prostorima izvan škole, tako i u školi. Škole trebaju riješiti taj problem – posebice poruku koju on prenosi s obzirom na status djevojčica u školama i na njihov učinak na njihovu sliku o samima sebi, te na njihovo samopouzdanje.

58. Djevojčice se treba poticati na sudjelovanje u sportovima i osigurati im pristup sportskim objektima i igralištima. Dječake je potrebno poticati da sudjeluju u aktivnostima pružanja skrbi, a svi školski poslovi trebaju se ravnopravno dijeliti. I djevojčice i dječake treba se poticati na sudjelovanje u svim njihovim školskim izvannastavnim aktivnostima, i to na temelju svojih talenata i interesa, a ne na temelju spola.

Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava

59. Ravnopravnost svih građana, muškaraca i žena, od središnjega je značenja u konceptu demokracije. Zakoni o obrazovanju i obrazovanju za demokratsko građanstvo ne umanjuju potrebu za djelovanjem kako bi se osiguralo da žene i muškarci imaju ista prava i odgovornosti u svim područjima života – akademskom, gospodarskom, društvenom, političkom i privatnom.

60. Države trebaju preuzeti vodeću ulogu u tome da osiguraju da škole ispunjavaju potrebe i interese i djevojčica i dječaka, te da na odgovarajući način poštuju njihova građanska prava. Učenike/učenice trebalo bi pripremiti na sudjelovanje u svim područjima života kao punopravne građanke/grāđane, u skladu s njihovim sposobnostima, sklonostima, interesima i željama, a sudjelovali bi kao jedinstveni pojedinci, neovisno o svojem spolu. Škole trebaju suzbijati tradicionalne stavove temeljene na rodnim predrasudama koje ženama i muškarcima kao pojedincima otežavaju ostvarenje samoispunjenja, te poduzeti sve napore kako bi osigurale uravnoteženo sudjelovanje i djevojčica i dječaka u demokratskom upravljanju školom.

Smjernice u obrazovanju i odabiru zanimanja

61. Smjernice u obrazovanju i odabiru zanimanja trebale bi se temeljiti na interesima, sklonostima i željama učenika/učenica, a ne na njihovu spolu. Školske

savjetnice/savjetnici i savjetnice/savjetnici za profesionalno usmjeravanje trebali bi biti educirani za suprotstavljanje stavovima učenika/učenica ili roditelja koji se temelje na rodnim stereotipima, a odnose se na odabir obrazovnog puta ili zanimanja. Roditelji vrše značajan utjecaj na odabire svoje djece pa bi se školske strategije rodno osviještene politike na području profesionalnoga usmjeravanja trebale odnositi i na njih.

62. Uključivanje šire zajednice u školski program profesionalnoga usmjeravanja može osigurati informacije o širokom rasponu zanimanja koja stoje na raspolaganju, posebice na područjima tehnologije i znanosti u kojima su žene podzastupljene. Žene koje rade u sektoru znanosti, inženjeringa i tehnologije mogu biti uzori djevojkama koje studiraju znanstvene i/ili tehnološke predmete, tako da dođu s njima razgovarati u škole ili da im omoguće da ih promatraju na njihovom radnom mjestu i uče od njih.

63. Dječake bi trebalo poticati da stječu radno iskustvo u zanimanjima pružajući skrb i u nastavnim zanimanjima (posebice u osnovnim školama u kojima su muškarci podzastupljeni).

Sprječavanje i suzbijanje seksističkoga nasilja

64. Države trebaju poduzeti sve potrebne mjere, uključujući donošenje zakona, kako bi sve maloljetnike zaštitile od spolnoga nasilja, a posebice od prisilnih brakova i genitalnih sakaćenja. Trebalo bi izdati smjernice u kojima će biti naznačeno kako bi škole trebale postupiti kada saznaju za djela nasilja nad učenicama/učenicima.

65. Sve bi škole trebale imati politike suzbijanja nasilničkoga ponašanja (buling), koje bi obuhvaćale mjere rješavanja svih oblika nasilničkoga ponašanja, uznemiravanja i nasilja. Ministarstva bi trebala osigurati smjernice, obrasce i primjere dobre prakse kako bi školama pomogla uobličiti takve politike.

66. Školsko bi osoblje trebalo biti educirano da zna uočiti sve oblike nasilničkoga ponašanja (bulinga) i da se zna suočiti s njime. Također bi ih trebalo educirati za borbu protiv različitih oblika seksizma do kojih može doći u školama, a koji mogu poprimiti oblik seksističkoga izražavanja, uznemiravanja, fizičkoga nasilja ili drugih vrsta nasilničkoga ponašanja.

67. O problemima seksualnoga nasilja može se razgovarati u onim dijelovima nastavnoga programa kao što su obrazovanje o društvenim i osobnim odnosima te zdravlju, obrazovanje o ljudskim pravima, vjersko obrazovanje, obrazova-

nje o odnosima i spolnosti. Djevojčice i dječaci trebali bi postati svjesni činjenice da nasilje u obitelji ima negativne posljedice na sve članove obitelji, muškarce i žene, djevojčice i dječake.

Ranjive skupine

68. Škole trebaju biti senzibilizirane za kulturnu pozadinu i potrebe djevojaka iz skupina čiji običaji i kultura zagovaraju rano napuštanje škole, a njihovi roditelji trebaju postati svjesni zakona zemlje koji se odnose na dob obveznoga školovanja i zakona o ravnopravnosti. I djevojčicama i njihovim roditeljima trebalo bi osigurati svu pomoć koja im je potrebna kako bi omogućili da djevojčice koriste obrazovanje i/ili izobrazbu koja ima pruža jednake prilike kao i dječacima iz istoga kulturnoga okruženja.

69. U brojnim zemljama djevojčice i dječaci iz društveno zapostavljenih skupina rano napuštaju školu, a brojne djevojke postaju mlade majke, pa tako ulaze u krug siromaštva koji pogađa i njih i njihovu djecu. Države trebaju riješiti problem napuštanja škole, tj. dati djevojčicama i dječacima poticaj da ostanu u školi i steknu kvalifikacije. Također trebaju osigurati financijsku potporu za rane mjere, uključujući usmjeravanje i podršku obiteljima i školama.

Nove informacijske i komunikacijske tehnologije

70. U današnjem je svijetu od ključne važnosti znati koristiti nove informacijske i komunikacijske tehnologije (ICT), radi komunikacije, pristupa informacijama, obavljanja brojnih rutinskih životnih zadaća, kao i za stjecanje zaposlenja u širokom rasponu profesija.

71. Sva djeca trebaju biti upoznata s informacijskim i komunikacijskim tehnologijama od rane dobi, a škole bi trebale shvatiti da je vjerojatnije da će dječaci monopolizirati računalnu opremu u školama više nego djevojčice, te da će se njome služiti kod kuće u rekreativne svrhe. I dječake i djevojčice trebalo bi poticati na odgovorno korištenje informacijske i komunikacijske tehnologije, te na korištenje raspoloživih multimedijalnih proizvoda u svrhe učenja.

Mediji

72. Mediji imaju snažan utjecaj na mlade ljude i igraju važnu ulogu u kulturi mladih. Međutim, često ovjekovječuju stereotipne i seksističke slike žena i muškaraca te tradicionalne odnose među spolovima. Brojne škole sada u svoje programe uključuju predmete tzv. medijskoga opismenjanja, a ti programi trebali

bi pokriti teme rodnih stereotipa i seksizma u medijima, te osporavati njihovu valjanost i opravdanost u današnjem svijetu.

Istraživanja o problemima roda i obrazovanja

73. Države bi trebale financirati istraživanja o širokom rasponu pitanja vezanih uz ravnopravnost spolova. Ta istraživanja trebala bi se usredotočiti na probleme koji još uvijek postoje u sustavima obrazovanja i koji sprječavaju djevojčice i žene u maksimalnom korištenju prednosti vlastitoga obrazovanja. Također bi trebalo istraživati i širiti primjere najbolje prakse.

Nadzor

74. Od ključne je važnosti redoviti nadzor rodno osviještene politike u obrazovanju, kao i izrada statistika raščlanjenih prema spolu. Ministarstva obrazovanja i tijela nadležna za školstvo mogu pratiti napredak provođenja rodno osviještene politike u školama tako da izrade pokazatelje kojima će pokriti sve vidove obrazovnog procesa.

75. Ministarstva bi trebala imati odgovornost za provođenje ove Preporuke, određivanje vremenskih okvira i ocjenjivanje napretka. Vlade bi trebale objavljivati izvješća o napretku, uključujući statističke podatke.

U prošlom je stoljeću u Europi učinjen znatan napredak u području ravnopravnosti spolova. No u našim društvima i dalje postoje ukorijenjene nejednakosti između djevojčica i dječaka, žena i muškaraca, koje onemogućavaju puno uživanje temeljnih ljudskih prava odnosno da svi u potpunosti, kao ravnopravni partneri i partnerice, sudjeluju u svim vidovima života.

Odbor ministara/ministrica Vijeća Europe je uvjeren da se kroz obrazovanje najučinkovitije promiče ravnopravnost spolova. Upravo je zato Odbor 2007. godine usvojio Preporuku CM/Rec(2007)13 o rodno osviještenoj politici u obrazovanju. Ovom se Preporukom vlade zemalja članica potiču da u sve razine obrazovnog sustava – kroz zakonodavstvo, ali i praksi – ugrade rodnu perspektivu s ciljem promicanja među mladim ljudima vrijednosti pravičnosti i aktivnog sudjelovanja, vrijednosti koje su nužne za izgradnju društva koje jamči istinsku ravnopravnost spolova u privatnom i javnom životu.

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

www.coe.int

Vijeće Europe ima 47 zemalja članica čime pokriva gotovo čitav kontinent Europe. Glavni je cilj Vijeća Europe razvoj zajedničkih demokratskih i pravnih načela temeljenih na Europskoj konvenciji o ljudskim pravima i drugim ključnim tekstovima o zaštiti pojedinaca. Još od svog osnutka 1949. godine, nakon Drugog svjetskog rata, Vijeće Europe simbolizira pomirbu.

ISBN 978-953-7574-08-6

www.ured-ravnopravnost.hr